

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม : ข้าว กับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์

อานง ใจแน่น

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้ง ลำปาง

Anong Jainan

Suan Dusit University Lampang Center

บทคัดย่อ

องค์ความรู้ในเรื่องข้าว (ขนม) กับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นองค์ความรู้ที่มาจากงานวิจัยโครงการสวนดุสิตวิชาการ "จากขุนเขา... สู่ครัวของแผ่นดิน" มหกรรมอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ 17 จังหวัดภาคเหนือเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำเข้าสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในเกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนในรายวิชาเทคโนโลยีข้าว ประกอบไปด้วย ความรู้ ด้านวัตถุดิบท้องถิ่น วัฒนธรรมกระบวนการทำขนม และเทคนิคต่างๆ ที่มาจากองค์ความรู้ของคนในชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นขนมที่สำคัญของคนในชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นผู้สกัดองค์ความรู้ในเรื่องข้าว (ขนม) กับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ ได้นำเข้าสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม โดยมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน การถ่ายทอดส่งต่อความรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นในชั้นเรียนสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย

คำสำคัญ : องค์ความรู้, กระบวนการถ่ายทอดแบบมีส่วนร่วม, ข้าว, อาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

Knowledge of rice (sweets), ethnic food and ethnic groups have been derived from Suan Dusit Academic Research Exhibition "From Mountain to Kitchen of the Land: Tribal and Ethnic Food Festival in 17 northern provinces. This knowledge can be brought into the process of sharing knowledge in a collective way that benefits the learners in the Rice Technology Course with the knowledge of local ingredients, culture, dessert-making processes and various techniques derived from the knowledge of people in tribal and ethnic groups. Those are related to each other until becoming an important dessert of people in tribes and ethnic groups. Therefore, those who extracted the knowledge about rice (sweets) and ethnic food as well as ethnic groups brought into the process of sharing knowledge with systematic management going in the corresponding direction. The transfer of effective knowledge can take place in the classroom in accordance with the three learning objectives, namely, cognitive domain, affective domain, and psychomotor domain.

Keywords: Participatory transmission process, Rice, Tribal and ethnic food

บทนำ

การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาจิตสำนึกเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม (โกวิท พวงงาม, 2551: น.348) โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือต้องเรียนรู้ร่วมกัน มีการปรับตัวเข้ากับบริบท ผ่านความคิด ประสบการณ์ไปสู่ความตระหนักในแต่ละตัวบุคคล (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ , 2539: น.25 และ มาลี จุฑา, 2544: น.64) ซึ่งสังคมปัจจุบันเป็นสังคมฐานความรู้ ที่มีองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งได้แนะนำไว้ 6 ข้อ ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์ การจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ กติกา ความสัมพันธ์ และการเคลื่อนไหว ที่ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย ทั้งนี้สันติ ศรีสวนแดง (2552) ได้พบว่าผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนานักกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ ข้าว จากผู้ใหญ่สู่เยาวชนบ้านดอนเตาอิฐ ประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าวต้องทำให้เกิดลักษณะ การปฏิบัติการวิจัย 3 ขั้นตอน ชี้แจงแผน ขั้นตอนการปฏิบัติและสังเกต และขั้นตอนสะท้อนคิด โดยสะท้อนผลการจัดกิจกรรม การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เนื้อหา และการใช้ผังความคิด เป็นต้น

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตเป็นหนึ่งในมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ที่มุ่งผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ ควบคู่กับการพัฒนาความเชี่ยวชาญของบุคลากรทางการศึกษา ในการเรียนการสอนผ่านการวิจัยก่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมกันพัฒนานักศึกษา การถ่ายทอดองค์ความรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา เกิดการส่งต่อและรับความรู้ใหม่ การถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อช่วยสนับสนุนและพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพ (วิจารณ์ พานิช, 2546) ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดของการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่อง ขนม จากงานวิจัยโครงการสวนดุสิตวิชาการ "จากขุนเขา... สู่ครัวของแผ่นดิน" มหกรรมอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ 17 จังหวัดภาคเหนือ สู่ นักศึกษาสาขาเทคโนโลยีการประกอบอาหาร และการบริการ ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง ชั้นปีที่ 2 ในรายวิชาเทคโนโลยีข้าว

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม ผ่านกิจกรรมการสาธิต แบบมีส่วนร่วมในการทำขนมชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เรียน

เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดองค์ความรู้การทำขนมชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เรียน ที่ได้จากการจัดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคล หรือกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มเป็นการถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมการสาธิตจากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้

ข้าว หมายถึง ข้าวเป็นธัญพืชที่ประชากรนิยมบริโภคเป็นจำนวนมาก ข้าวสามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้มากมายเช่น ขนมต่างๆ ที่มาจากแป้งข้าว

อาหารชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง อาหารที่เกิดจากกระบวนการ วัตถุประสงค์ และเทคนิคของแต่ละชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การสนทนากลุ่ม การใช้แผนความคิด การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดย แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง และแบบทดสอบ

ขั้นที่ 3 ขั้นสะท้อนความคิด สะท้อนผลการจัดกิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แผนที่ความคิด แบบทบทวนหลังปฏิบัติ และผลการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง ขนม (สูตรขนม)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

นักศึกษาชั้นที่ 2 สาขาวิชาเทคโนโลยีการประกอบอาหารและการบริการ ศูนย์การศึกษานอกที่ ลำปาง จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการดำเนินกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เรื่อง ขนม จากงานวิจัยอาหารชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีนักศึกษาสาขาวิชาเทคโนโลยีการประกอบอาหารและการบริการ ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง ชั้นปี ที่ 2 ในรายวิชาเทคโนโลยีข้าว

การวิเคราะห์กิจกรรมร่วมกับนักศึกษา ใช้การสนทนากลุ่ม แผนที่ความคิด ตารางการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมที่เกิดขึ้น ข้อตกลงร่วมกัน

ขั้นการปฏิบัติ และการสังเกต การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง ขนม จากงานวิจัยอาหารชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีอาจารย์เป็นผู้ถ่ายทอด และเจ้าหน้าที่ร่วมเรียนรู้จาก ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง เป็นผู้ดำเนินรายการ อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดกิจกรรมด้วยแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง และแบบประเมินกิจกรรมการสาธิต จากการทำกิจกรรมในครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในขั้นการปฏิบัติ และการสังเกต ครั้งนี้

การสะท้อนความคิด สะท้อนผลการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้จากอาจารย์สู่นักศึกษา โดยใช้แผนที่ความคิด และการเกิดองค์ความรู้ใหม่เรื่องขนม โดยการนำเสนอจากนักศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

- การสนทนากลุ่ม (ก่อนการปฏิบัติ)
- การใช้แผนที่ความคิด
- การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง
- แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง

- แบบประเมินกิจกรรมการสาธิต
- การสนทนากลุ่ม ด้วยเทคนิค AAR (After Action Review)
- การใช้แผนที่ความคิด (หลังการปฏิบัติ)

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้การวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เพื่อหาค่าสถิติคือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการบรรยายแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

เนื้อเรื่อง

การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นที่จะต้องผสมรูปแบบการถ่ายทอดที่หลากหลายเพื่อให้กลุ่มผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้มากที่สุด โดยคำนึงถึงความสำคัญของความรู้และการถ่ายทอดปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังนี้

ความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน,2542) ให้ความหมาย คำว่า “ความรู้” (Knowledge) ไว้ว่า สิ่งซึ่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติ และความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติต่อองค์วิชาในแต่ละสาขา อลิศรา ฤชมานิต (2546, น.20) สรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ประสบการณ์ การรับรู้ ความคุ้นเคย ความเข้าใจ ตลอดจนข่าวสารซึ่งเป็นข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องชัดเจน ซึ่งแต่ละคนอาจมีความรู้แตกต่างกันไปตามการรับรู้ ความเข้าใจ และความคุ้นเคยของแต่ละคน ชวาล แพรัตกุล (2546, น.201) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความรู้เป็นการแสดงออกทางสมรรถภาพทางด้านสมอง ด้านความจำ โดยใช้วิธีให้ระลึกออกมาเป็นหลัก ทั้งนี้ อัญชลี ศรีสมุทร (2552, น.9) ได้ให้ความหมายของ “ความรู้” ว่าหมายถึง ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ สามารถวัดได้ว่ามีหรือไม่ สอดคล้องกับสมถวิล ผลสอาด (2555, น.24) ได้สรุปความหมายความรู้ว่า “ความรู้” นั้น เริ่มต้นจากระดับง่าย ๆ ก่อนแล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิดและพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น คือ ความรู้ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ การสังเคราะห์ และการประเมินผล และความรู้ชั้นนั้นสามารถวัดได้โดยเครื่องมือที่ใช้ทดสอบความรู้แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ แบบอ้อม และแบบปรนัย

ความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (1) ความรู้โดยนัย หรือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล อันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชื่อและเจตคติ ซึ่งถ่ายทอดผ่านลายลักษณ์

อักษรได้ยาก แต่ทั้งนี้ความรู้จะสามารถพัฒนาขึ้นได้และสามารถถ่ายทอดแบ่งปันไปสู่บุคคลอื่นได้ (2) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็นได้ชัดเจน มีความเป็นเหตุเป็นผล และสามารถรวบรวมถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสารรายงาน คู่มือต่างๆ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้นั้นได้ง่าย และนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างรวดเร็ว (Nonaka & Toyama, 2003) โดยความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) นั้น เป็นความรู้ที่ถูกบรรยายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ วารสาร เป็นต้น ส่วนความรู้แฝงเร้นเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้ที่แฝงเร้นอาจอยู่ในในบุคคลที่ทำงานในองค์กรหรือแผนกต่าง ๆ ประชาชนชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในแต่ละด้านจึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งก็คือการจัดการความรู้ ความรู้อีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า ความรู้แบบฝังลึก หรือความรู้แบบแฝงเร้น (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้เป็นคำพูดได้ เป็นความรู้ที่มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ในวิถีการดำรงชีวิต อาจมีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ เช่น ทักษะในการประกอบอาชีพ ทักษะในการจักรสาน เป็นต้น ความรู้แบบฝังลึกต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญมีลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะส่วนบุคคล เช่น วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องต่างๆ เป็นต้น

ความรู้ทั้งสองประเภทมีสำคัญต่อองค์กรโดยเฉพาะความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การทำงานหากมีการดึงความรู้โดยนัยออกมาใช้แล้วแปลงให้เกิดเป็นความรู้ใหม่จนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความรู้ที่เรียกว่า เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) เป็นการอธิบายการถ่ายทอดความรู้และการเปลี่ยนรูปแบบของความรู้ทั้งสองประเภท จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ มีขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอน ได้แก่ Socialization, Externalization, Combination และ Internalization

(1) ในขั้นตอน Socialization หรือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างทางสังคม การกระทำที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมส่งผลให้เกิดการขยายความรู้ผ่านกระบวนการแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ชัดแจ้ง การสร้างความรู้เริ่มต้นด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือ Socialization เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit to Tacit) ซึ่งเป็นขั้นตอนในการแปลงความรู้โดยนัย หรือความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคลผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละวัน เนื่องจากความรู้โดยนัยเป็นเรื่องยากที่จะถูกถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ เพราะมักจะเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ตรง เช่น การใช้เวลาร่วมกัน หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน การพบปะพูดคุยในรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ วิธีการในกระบวนการ Socialization จึงเป็นการจัดให้คนมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการฝึกทักษะในทางปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยนัยได้ การปฏิบัติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ฝังลึกเนื่องจากการได้รับการพัฒนาโดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ดังนั้น Socialization จึงเป็นการแบ่งปันและสร้างความรู้จากความรู้โดยนัยไปสู่ความรู้โดยนัย โดยมีสิ่งสำคัญคือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงระหว่างผู้ที่สื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

(2) Externalization หรือ กระบวนการกระจายสู่ภายนอก เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Tacit to Explicit) ซึ่งเป็นหัวใจของกระบวนการสร้างความรู้ เนื่องจากการดึงความรู้โดยนัยจากตัวบุคคลผู้ถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจนขึ้น ผ่านการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อที่จะสามารถถ่ายทอดหรือส่งต่อความรู้นั้นไปสู่บุคคลอื่นๆ จนกลายเป็นฐานความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด รูปภาพ เอกสาร หรือผ่านการการพูดคุยถกเถียงที่ทำให้เกิดกระบวนการสังเคราะห์ความรู้แปลงความรู้โดยนัยออกมาเป็นความรู้ ชัดแจ้งที่อยู่ในลักษณะเป็นแนวคิดต้นแบบ

(3) Combination ขั้นตอนนี้เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้งไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit to Explicit) โดยความรู้ชัดแจ้งที่รวบรวมทั้งภายในและนอกองค์กร จะถูกรวม แก้ไข และประมวลผล เพื่อจัดการความ

สลับซับซ้อนให้เป็นระบบ ผ่านกระบวนการรวบรวมความรู้ จนกลายเป็นองค์ความรู้ใหม่เป็นกระบวนการที่ทำให้ความรู้สามารถจับต้องได้ นำไปใช้ได้และใช้งานร่วมกันได้ ความรู้ชัดแจ้งจะถูกรวมกันโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลักและเกิดการรวมตัวกันผ่านการสื่อสารช่องทางต่างๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การติดต่อผ่านฐานข้อมูลบนระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซึ่งความแตกต่างของความรู้ที่นำมารวมนั้นสามารถจัดการได้ด้วยการคิดเชิงตรรกะมากกว่าการสังเคราะห์ เป็นการจักระบบความรู้จากหลักความเป็นเหตุเป็นผลที่มีประสิทธิภาพในกระบวนการรวมความรู้ชัดแจ้ง

(4) Internalization เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้งไปเป็นความรู้โดยนัย (Explicit to Tacit) เกิดจากการทำความเข้าใจในความรู้แบบชัดแจ้งของบุคคลจนเกิดเป็นความรู้ขึ้น ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) เนื่องจากความรู้ชัดแจ้งที่สร้างขึ้นและใช้ร่วมกันจะถูกแปลงเป็นความรู้โดยนัยโดยตัวบุคคลผ่านกระบวนการรวมความรู้สู่ภายในตัวตน ขั้นตอนนี้เรียกได้ว่าเป็นความเข้าใจในทางปฏิบัติซึ่งองค์ความรู้นั้นจะถูกประยุกต์และนำมาใช้ในสถานการณ์จริง จนกลายเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติครั้งใหม่ ดังนั้นความรู้ชัดแจ้งที่มีจะต้องถูกนำมาปฏิบัติหรือสะท้อนคิด อันก่อให้เกิดประสบการณ์จริงจะสามารถกลายเป็นความรู้โดยนัยของบุคคลได้อย่างแท้จริง ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ความรู้เชิงปฏิบัติการ” ยกตัวอย่างเช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการที่สามารถช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจเนื้อหาขององค์ความรู้ได้มากกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียว ความนิยมในการเรียนรู้โดยการกระทำคือวิธีการที่มีประสิทธิภาพ โดยผ่านการอ่านหนังสือ เอกสารแล้วทำความเข้าใจ หรือผ่านการฝึกปฏิบัติ การนำเอาความรู้ไปใช้กระบวนการต่างๆ จะเกิดขึ้นหมุนวนกันไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งในแต่ละกระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนรูปแบบระหว่างความรู้โดยนัยกับความรู้ชัดแจ้งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นยังสามารถกระตุ้นให้กระบวนการทั้ง 4 เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) และยิ่งเกลียวความรู้หมุนเร็วเท่าไรก็จะทำให้เกิดความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับองค์กรได้มากขึ้น

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นต้องมีองค์ประกอบ 7 ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญจะช่วยให้สามารถดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยใดมีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 7 ประการ ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน หากสามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบ เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน การถ่ายทอดส่งต่อความรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก (บุญดี บุญญากิจ, 2547; และ ยุรพร ศุภรัตน์, 2552) ได้แก่

(1) ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ (Leadership and Strategy) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้บริหารต้องเข้าใจแนวคิดและตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดจนผลักดันสร้างบรรยากาศให้เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ของของผู้ปฏิบัติงาน

(2) วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) เช่น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคล ซึ่งบางครั้งอาจเกิดปัญหาไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันเพราะกลัวความสำคัญของตนเองจะหมดไป ซึ่งเป็นหนึ่งในสิ่งที่กีดกันไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จึงต้องมีการจัดการการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Transition and Behavior Management) เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับองค์กรเพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มต้นจากการที่คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเชื่อและพฤติกรรมที่องค์กรต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ โดยกระบวนการนี้ต้องเน้นไปที่เรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในองค์กรให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

(3) การสื่อสาร (Communication) เป็นหัวใจหลักที่ทำให้คนเข้าใจถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น สิ่งที่ต้องการสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจคือ เป้าหมายคืออะไร สิ่งที่กำลังทำคืออะไร และมีแนวทางการไปถึงเป้าหมายอย่างไร ซึ่งองค์กรจะต้องมีการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบและทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตรงเท่าที่องค์กรต้องการให้การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมโดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก 3 อย่างด้วยกัน คือ เนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมาย และช่องทางในการสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ทำได้ง่ายขึ้นสามารถค้นหาความรู้ และดึงองค์ความรู้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการทำงาน หรือต่อยอดสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ง่ายยิ่งขึ้น

(4) กระบวนการและเครื่องมือ (Processes and Tools) เปรียบเสมือนแกนหลักที่จะช่วยให้พฤติกรรมของการแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กรสามารถเกิดขึ้นได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งการเลือกใช้เครื่องมือและกระบวนการต้องให้ความสำคัญกับความรู้ทั้ง 2 ประเภท คือ Tacit คือความรู้ที่อยู่ในตัวคนจะสามารถสื่อสารได้ดีที่สุดผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ให้ความรู้และผู้รับความรู้ และ Explicit เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ประเภทนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ เครื่องมือนับสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน รวมถึงอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

(ก) เครื่องมือที่ช่วยในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเหมาะกับความรู้ประเภท Explicit ได้แก่ การจัดเก็บความรู้ และวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศไว้ในรูปแบบเอกสาร หรือสารสนเทศ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้นั้นได้ง่าย

(ข) เครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเหมาะกับความรู้ประเภท Tacit แม้อองค์กรจะพยายามจัดทำเอกสารและฐานข้อมูล หรือสร้างช่องทางต่างๆ เพื่อให้คนเข้าถึงความรู้ได้ แต่สำหรับความรู้ Tacit ต้องอาศัยการถ่ายทอดโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลัก

(5) การวัดผล (Evaluation) เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยบ่งบอกถึงสถานะของกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลจากการวัดจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพประสิทธิผลที่จะช่วยให้องค์กรสามารถทบทวนแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องในกระบวนการต่างๆ ได้ ทั้งนี้ จุดประสงค์ของการวัดผลแท้จริงแล้วไม่ใช่เชิงควบคุมแต่เป็นเชิงการจัดการและการเรียนรู้พัฒนา

(6) โครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) ต้องเอื้อต่อการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้

(7) การเรียนรู้ (Learning) เป็นองค์ประกอบเพื่อเตรียมความพร้อมของบุคลากรทุกระดับในการสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนส่งต่อความรู้ระหว่างกัน

การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยเครื่องมือที่หลากหลายยังสามารถกระจายองค์ความรู้และเกิดการถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสมทั่วถึงทั้งองค์กร ความหลากหลายของการถ่ายทอดองค์ความรู้สามารถทำให้เกิดช่องทางการเข้าถึงองค์ความรู้ที่หลากหลายตามไปด้วย ผู้ที่ได้รับองค์ความรู้นั้นยังเกิดความรู้ความเข้าใจ รวมไปถึงการแสดงทัศนคติต่อองค์ความรู้ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่อการนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดและพัฒนาความรู้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต หรือพัฒนานวัตกรรมที่มาจากรากฐานองค์ความรู้เดิมได้อีกประการหนึ่ง

ข้าว : วัฒนธรรมอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์

ข้าวเป็นพืชหนึ่งที่สำคัญของคนไทย เป็นพืชดั้งเดิมที่มีการปลูกมานานหลายศตวรรษ เชื่อมโยงและผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะในฐานะของอาหารเพื่อการบริโภค หรือเครื่องประกอบเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่างๆ ล้วนแต่มีข้าวเป็นองค์ประกอบรวมอยู่ด้วยทั้งสิ้น ข้าวยังมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรม วัฒนธรรม วิถีปฏิบัติในสังคมของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่บริโภคข้าวเป็นอาหารจานหลักมาอย่างยาวนาน ข้าว

ยังถูกผันแปรให้มีบทบาทต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการประกอบอาชีพของกลุ่มคนในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมเดียวกันนั้นก็คือวัฒนธรรมข้าว การประกอบอาชีพเกี่ยวกับข้าว การค้าขายผลิตทางการเกษตรที่มีข้าวเป็นปัจจัยหลัก รวมไปถึงการนับถือแม่โพสพเทพีแห่งข้าว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมของข้าวในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่ชัดเจนอย่างยิ่ง

จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามนุษย์มีการปลูกและบริโภคข้าวไม่น้อยกว่า 5,500 ปีมาแล้ว การคนส่วนใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักและมีชีวิตผูกพันกับข้าวอย่างใกล้ชิด ทั้งการเพาะปลูกและการดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การบริโภค ทำให้ข้าวกลายเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมและเป็นพื้นฐานรองรับวิวัฒนาการต่างๆ มาสู่ปัจจุบัน (ศิริพรรณ สุทธิพันธ์, 2561) ทั้งนี้ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการขุดพบส่วนประกอบของข้าว อาทิการขุดพบเมล็ดข้าวที่นำมาเป็นส่วนผสมในดินเหนียว เพื่อใช้สำหรับการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบริเวณพื้นที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี หลักฐานข้อมูลของเมล็ดข้าวที่ขุดพบที่ถ้ำปางสูง เป็นต้น โดยเมล็ดข้าวเหล่านั้นมีอายุ 2,500 – 3,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ที่แสดงให้เห็นว่าในประเทศไทยมีการบริโภคข้าวมานานแล้ว (นคร , 2531) ในระยะแรกๆจะเป็นการบริโภคข้าวเหนียวทั้งเมล็ดใหญ่และเมล็ดป้อม ส่วนข้าวเจ้ามีการบริโภคน้อย แต่จากวัฒนธรรมของเขมรที่แพร่เข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ทำให้มีการบริโภคข้าวเจ้าเมล็ดเรียวยาวมากขึ้นในบริเวณภาคกลาง และแพร่กระจายออกไป ทำให้มีการค้นพบทั้งข้าวเมล็ดป้อม เมล็ดใหญ่ และเมล็ดเรียวยาว ร่วมกันในหลายพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว การพบข้าวหลายจำพวกในชุมชนของสมัยหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นอาจจะมียุคชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันอาศัยอยู่ บริเวณนั้น มีการติดต่อกันระหว่างกลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายข้าวกัน หรือกลุ่มชนนั้นมีการปลูกข้าวหลายชนิดก็เป็นได้ในปัจจุบันก็ยังคงมีการบริโภคทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวในประเทศ แต่ความนิยมการบริโภคจะมีความแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่างๆ ทำให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ที่แตกต่างกันไปเช่นเดียวกัน ข้าวจึงมีความสำคัญต่อชีวิตผู้คนในภูมิภาคนี้ไม่ใช่ว่าแต่เพียงเป็นอาหารหลักของทุกคนเท่านั้น แต่มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน ในรูปแบบของวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ อาทิ วัฒนธรรมการลงแขก โดยในฤดูการทำนาจะมีการช่วยกันปักดำข้าว เกี่ยวข้าวและนวดข้าว สลับกันไป พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าว เช่น พิธีกรรมขอฝนแบบต่างๆ ได้แก่ ประเพณีแห่นางแมวของภาคกลาง ประเพณีบุญบั้งไฟของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็ก่อให้เกิดการร่วมตัวของคนไทยในกลุ่มต่างๆ เช่นเดียวกับประเพณีบุญกลางบ้านซึ่งมักจะจัดในช่วงก่อนที่จะเตรียมดินเพื่อปลูกข้าว โดยชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมกันจัดอาหารถวายพระสงฆ์ตรงบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน การเคารพบูชาแม่โพสพซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเทพธิดาปกป้องรักษาข้าว ช่วยให้ผลิตุดมสมบูรณ์ ที่แสดงออกในลักษณะพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทำขวัญข้าว การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญผู้ยั้ง และสู่ขวัญลาน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งมีข้าวเป็นจุดกำเนิดทั้งสิ้น (กรมวิชาการเกษตร, 2541 : น.7) ทั้งนี้เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกด้วยเป็นพื้นที่มีเส้นทางน้ำไหลผ่าน และมีบริเวณราบลุ่มแม่น้ำที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ทำนาข้าว พัฒนาเป็นระบบคติความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องตามลำดับ จนนำไปสู่การต่อยอดและพัฒนาผลิตจากข้าวสู่การกลายเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ข้าวยังถูกบริโภคอย่างมีระเบียบวิธี และมีลักษณะเฉพาะเช่น กระบวนการแปรรูปข้าวเพื่อการบริโภค โดยทำให้ข้าวสุกด้วยวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การหุงต้ม การนึ่ง การหลาม เป็นเหตุให้มีความต้องการภาชนะที่แตกต่างกัน ส่วนอาหารที่บริโภคควบคู่กับข้าวนั้นถูกเรียกว่า “กับข้าว” ซึ่งส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมในการจัดแต่งสำหรับทั้งข้าวและกับข้าวอีกด้วย อาหารจึงเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ มีการพัฒนารูปแบบ รสชาติและการปรุงแต่ง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเป็น

ตัวตนของคนในท้องถิ่น รวมไปถึงภูมิปัญญาในการคัดสรรวัตถุดิบให้เหมาะสมกับการปรุงอาหารในแต่ละมือได้เป็นอย่างดี อาหารจึงมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ รสชาติของอาหารไม่เพียงแต่จะมาจากวัตถุดิบเท่านั้น แต่ยัง รวมไปถึงเทคนิควิธีการหรือที่เรียกว่า “รสมือ” ที่แตกต่างของแต่ละบุคคลย่อม ส่งผลให้รสชาติอาหารแม้เป็นชนิดเดียวกัน แต่รสสัมผัสที่ได้ย่อมแตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล เฉพาะถิ่น อาหารไม่เพียงแต่ถ่ายทอดเรื่องราวของวิถีชีวิตเท่านั้น ยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านที่มา เครื่องปรุง เครื่องเทศ เป็นต้น อาหารยังสื่อให้เห็นถึงความเป็นอารยะ ความมีศิลปะ ความพิถีพิถัน ในการคัดสรรและการปรุงประกอบ การกินอาหารจึงสะท้อนให้เห็นถึงชนชั้นทางสังคมได้เป็นอย่างดี การกินอาหาร และการประกอบอาหาร รวมไปถึงในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาหารนับเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่สำคัญในการอยู่รอดของมนุษย์ เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนวัฒนธรรมและวิถีความเป็นตัวตนของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากกว่าจะมาเป็นอาหารในรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นได้นั้น เราต้องย้อนไปพิจารณาถึงความเป็นมาของอาหาร ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม สภาพทางภูมิศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมสืบต่อกันมา เนื่องจากอาหาร ไม่ได้ถูกกำหนดไว้เพียงเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตเท่านั้น เพราะภายใต้พัฒนาการทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นความสลับซับซ้อนทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง อาหารก็ได้ถูกบรรจุเป็นส่วนหนึ่งด้วยเช่นกัน อาหาร จึงเป็นคำหนึ่งที่มีบทบาทสะท้อนในรูปแบบที่หลากหลายในทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งในฐานะบทบาทพื้นฐานคือการเป็นปัจจัยหลักเพื่อการยังชีพของมนุษย์ และในฐานะอื่น ๆ เช่น การเป็นยารักษาโรค การเป็นสิ่งสะท้อนอารยธรรมความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ อารยธรรมและศิลปะ การกินอาหาร การเป็นสิ่งสะท้อนถึงชนชั้นทางสังคม การเป็นสิ่งสะท้อนภูมิปัญญาความเฉลียวฉลาดของคนท้องถิ่นในการเลือก การผสม และการประกอบอาหาร การเป็นเครื่องหมายหรือตัวแทนที่ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรม การเป็นสิ่งที่ยึดหรือแสดงให้เห็นถึงสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ หรือภูมิโนเวคในพื้นทีนั้น ๆ เป็นต้น

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภายใต้แบบแผนในการรับประทานอาหารของคนในแต่ละสังคม จึงถูกจำกัดอยู่ในกรอบของการเลือกอาหารด้วยปัจจัยต่าง ๆ หลายประการด้วยกัน นับตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ความสามารถในการผลิต การกระจายอาหาร สภาพทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม คือ ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับการรับประทานอาหารซึ่งสมาชิกของสังคมได้รับการเรียนรู้ตั้งแต่เกิด จากบิดา มารดาญาติผู้ใหญ่ และคนอื่น ๆ ในลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันต่อ ๆ มาหลายชั่วอายุคนแต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารในหลากหลายประเด็นตามที่ไดกล่าวถึงในข้างต้น ยังคงปรากฏเป็นแนวปฏิบัติที่ยึดถือดำเนินสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน กระนั้นก็เป็นเพียงแต่แนวปฏิบัติที่สะท้อนโดยเปรียบเสมือนหน้าปกของหนังสือเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ มีเพียงรูปแบบรูปร่างหน้าตาเพียงอย่างเดียว หากยังคงขาดเนื้อหาในใจความ หรือคติวาทะกรรมต่าง ๆ อันเป็นวัตถุกุศโลบายที่ซ่อนอยู่ภายในอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ทั้งยังแฝงถึงองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทั้งด้านบารักษาโรค ด้านวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นความเฉพาะในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันออกไป

ชาติพันธุ์ (Ethnic) เริ่มปรากฏในภาษาอังกฤษมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 มีรากศัพท์มาจากคำว่า e ethnikos ในภาษากรีก (ต่อมาเพี้ยนมาเป็นคำว่า ethnos) โดยในสังคมยุโรปนั้นหมายถึง พวกนอกรีตหรือคนป่าเถื่อน นอกจากนั้นแล้วยังมีนัยยะของความแตกต่างทางลักษณะสีผิวอยู่ด้วย โดยมีการใช้มาจนถึงในศตวรรษที่ 19 ต่อมาในช่วงต้นทศวรรษ 1960 เริ่มปรากฏเป็นคำว่า ethnics ในสหรัฐอเมริกาเป็นคำสุภาพที่หมายถึงชาวฮิวิตาเลียน ไอริชและชาวยุโรปอื่นที่ไม่ใช่คนอังกฤษซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมอเมริกา ทั้งนี้ความหมายของการใช้คำนี้ในบริบทของสังคมอเมริกามีได้เป็นไปในเชิงลบอย่างที่ใช้ในบริบทของสังคมยุโรปในยุคก่อนหน้านั้น หากแต่หมายถึงกลุ่มคนเชื้อสายอื่นๆ ที่ด้อยกว่ากลุ่มที่เป็นลูกหลานของชาวอังกฤษซึ่งมีอนาคตการครอบงำเหนือกว่าพวกเขาเหล่านั้น เมื่อเรียกเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงใช้คำว่า

ethnic group (กลุ่มชาติพันธุ์) ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อันเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับสายเลือด ภายหลัง สงครามโลกครั้งที่สอง(ค.ศ. 1945) จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า ethnicity (ชาติพันธุ์สัมพันธ์) ซึ่งมีนัยยะของการจำแนกความ แตกต่างของผู้คนและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดยพิจารณาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและ ความต้อยกว่าในเชิงอำนาจทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ หากแต่อาจไม่ใช่ชนกลุ่มน้อยในความหมายที่มีจำนวน ประชากรน้อยกว่าในสังคม (Eriksen,1993; Jenkins,1997 และ Williams, 1983)

นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกเริ่มสนใจศึกษากลุ่มชนซึ่งยังเป็นสังคมแบบดั้งเดิมและเป็นคนอื่น ตั้งแต่ช่วงปลาย คริสต์ศตวรรษที่19 ต่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยมี Malinowski เป็นผู้บุกเบิกการทำงานด้านชาติพันธุ์ วรรณากับกลุ่มชนในหมู่เกาะ Trobriand Islands ที่ Melanesia ซึ่งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินโดนีเซีย ขณะที่ Franz Boas ได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาของนักมานุษยวิทยาสายอเมริกา ทำงานกับกลุ่มชนพื้นเมืองหรือชาวอินเดียนแดงใน อเมริกาเหนืองานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนในยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักมานุษยวิทยายังคงใช้คำว่า “ชนเผ่า” (tribe) เป็น หลัก ซึ่งมีนัยยะสองประการด้วยกัน ประการแรก เป็นการศึกษาที่นักมานุษยวิทยาซึ่งมาจากสังคมที่มีความเจริญกว่าเข้าไป ศึกษาในกลุ่มชนที่ถือว่ายังล้าหลังกว่า ตามทฤษฎีวิวัฒนาการที่มองว่าสังคมมนุษย์พัฒนาจากสังคมแบบเร่ร่อนด้วยการล่า สัตว์หาของป่า สู่วัฒนธรรมที่มีการตั้งชุมชนถาวรแล้วทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์สู่สังคมเมืองและอุตสาหกรรมในที่สุด และ ประการที่สองเป็นลักษณะของการศึกษาเรื่องราวในด้านต่างๆ ของเฉพาะกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่ขาดการเชื่อมโยงให้เห็น ถึงความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มอื่นในสังคมใหญ่ฉะนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว นักมานุษยวิทยาในยุคหลังจึงเปลี่ยนมาใช้ คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic group) แทน แม้ในช่วงทศวรรษ 1930 จะมีนักมานุษยวิทยาเปลี่ยนมาใช้คำว่า “กลุ่มชาติ พันธุ์” มากขึ้น แต่คำดังกล่าวก็ยังหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นผู้ด้อยอำนาจในทางสังคม การเมืองหรือเศรษฐกิจกว่ากลุ่มคนที่ มีอำนาจครอบงำเหนือกว่า นั่นคือกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยเฉพาะในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่จะไม่ได้รับการเรียกว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์แต่จะใช้คำว่า “ชนชาติ” (nation) แทน ดังตัวอย่างของประเทศไทย คนไทยที่อยู่ในประเทศไทยไม่ นับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่คนไทยที่อยู่ในประเทศลาว เวียดนาม พม่า อินเดีย จีนและอื่นๆ จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือกรณี ของคนจีน(ฮั่น) หากเป็นในบริบทของประเทศจีน พวกเขาเป็นชนชาติแต่หากพวกเขาเป็นคนที่อาศัยอยู่นอกประเทศจีน จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ประสิทธิ์ ลิปรีชา,2557)

วัฒนธรรมอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีการแลกเปลี่ยน และ รับเอาจากวัฒนธรรมอื่น กล่าวว่าเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของคนต่างวัฒนธรรม ทำให้ เกิดความเข้าใจเรื่องราวของวัฒนธรรมต่างๆ ช่วยให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าใจบริบทของสังคมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านรู แบบของอาหารประจำถิ่น นอกจากนี้วัฒนธรรมอาหารยังเป็นภาพสะท้อนที่เป็นรูปธรรมของอุปนิสัย ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความเชื่อเฉพาะตัวของแต่ละชนชาติ ทำให้ผู้ที่สนใจในการศึกษาด้านองค์ความรู้ของอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ มองหรือเข้าใจเรื่องของอาหารเฉพาะถิ่นโดยใช้พื้นฐานของตนเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความต่างทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ วิธีการกิน การปรุง ฤดูกาลหรือเวลาที่เหมาะสมหรือความเชื่อของการกินอาหารแต่ละชนิดแต่ละอย่างล้วนเกิดจาก ประสบการณ์ของบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งอาหารแต่ละชนิดเหมาะสมกับภูมิอากาศและสุขภาพของคนที่อาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่ วัฒนธรรมอาหารมีความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับความเชื่อ โดยเฉพาะการหาวัตถุดิบมาปรุงอาหารจะมีเรื่องความเชื่อ กำกับไว้แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับอาหารนั้นส่วนใหญ่จะให้คุณกับร่างกาย มีประโยชน์ทั้งในด้านยาไป พร้อมๆ กับความเชื่อซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องของผู้คนต่างชาติต่าง ภาษายังส่งผลสะท้อนให้เห็นถึงสุขภาพของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและโดดเด่น จึงมีความจำเป็นที่ จะต้องถ่ายทอดและถอดองค์ความรู้ของอาหารชนเผ่าใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีความรู้ ผู้สอน และผู้เรียน นำโดยครู

ภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการหน่วยงานภาครัฐ และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับอาหารชนเผ่าเข้ามาร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดองค์ความรู้ภายใต้การจัดการความรู้ด้านอัตลักษณ์อาหารชนเผ่าเพื่อสร้างเสน่ห์ให้กับอาหารเฉพาะถิ่นมากยิ่งขึ้น ภายใต้กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม ที่ประกอบไปด้วยการแบ่งประเภท/ชนิดของอาหาร อาหารที่รับประทานประจำวัน อาหารตามประเพณี/เทศกาล อาหารประจำเผ่าที่ใช้รับรองแขก อาหารที่เป็นอัตลักษณ์ ประเภท/ชนิดของอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ชนเผ่า ประวัติความเป็นมาของอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ รวมถึงวัตถุดิบ กระบวนการ วิธีการเทคนิค ที่เป็นอัตลักษณ์ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถต่อยอดองค์ความรู้จากการลงมือปฏิบัติระหว่างการเรียนรู้ ใช้จุดเน้นของอาหารที่มีส่วนประกอบของข้าวเป็นหลัก

โดยใช้องค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบการเรียนรู้ด้านอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 องค์ประกอบดังนี้ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2544 : น.14 -16)

1. ประสบการณ์ (experience) ในการฝึกอบรมเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้ หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่างๆส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่คุณเรียนมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับพืชและวัตถุดิบเพื่อการประกอบอาหาร ซึ่งผู้เรียนจะมีประสบการณ์จากกิจกรรมอื่นๆที่สามารถนำมาใช้ในการอบรมครั้งนี้ได้ องค์ประกอบที่เป็นประสบการณ์นี้ ผู้สอนจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนซึ่งมีประสบการณ์ดังที่กล่าวแล้ว ได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองที่มีให้แก่เพื่อนๆที่อาจมีประสบการณ์ที่เหมือน หรือต่างไปจากตนเองได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้สอน การที่ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์มาใช้ในการอบรมจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้สอน และผู้เรียน ดังนี้

- ผู้เรียน การที่ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมานำเสนอร่วมกับเพื่อนๆ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง มีความสำคัญที่มีคนฟังเรื่องราวของตนเอง และได้มีโอกาสรับรู้เรื่องของคนอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้สัมพันธ์ภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี

- ผู้สอน ไม่ต้องเสียเวลาในการอธิบาย หรือยกตัวอย่างให้ผู้เรียนฟัง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ผู้สอนอาจใช้ใบชี้แจงกำหนดกิจกรรมของผู้เรียนในการนำเสนอประสบการณ์ ในกรณีที่คุณเรียนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะสอนหรือมีน้อย ผู้สอนอาจจะยกกรณีตัวอย่าง หรือสถานการณ์ก็ได้

2. การสะท้อน และอภิปราย (reflection and discussion) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่คุณเรียนจะได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการ วิเคราะห์ วิวิจารณ์ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่ต่างไปจากตนเองจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดเห็น หรือการอภิปรายจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย หรือมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ขณะทำกลุ่มผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีที่จะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเอง และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น องค์ประกอบนี้ จะช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งด้านความรู้ และเจตคติ ในเรื่องนี้อภิปราย การที่ผู้เรียนจะอภิปราย หรือแสดงความคิดเห็นได้มากน้อยแค่ไหน เป็นไปตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับใบงานที่ผู้สอนจัดเตรียม ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นอภิปราย หรือตารางการวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนทำได้สำเร็จ

3. ความคิดรวบยอด (concept) เป็นองค์ประกอบที่คุณเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา หรือเป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (knowledge) เกิดได้หลายทาง เช่น จากการบรรยายของผู้สอน การมอบหมายงานให้อ่านจากเอกสาร ตำรา หรือได้จากการสะท้อนความคิดเห็น และอภิปรายในองค์ประกอบที่ 2 โดยผู้สอนอาจจะสรุปความคิดรวบยอดให้จากการอภิปราย และการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ผู้เรียนจะเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ซึ่งความคิดรวบ

ยอดนี้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่างๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียน ปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4. การทดลอง/การประยุกต์แนวคิด (experimentation / application) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้ ทดลองใช้ความคิดรวบยอดหรือผลิตชิ้นความคิดรวบยอดในรูปแบบต่างๆ เช่น การสนทนา สร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ เล่น บทบาทสมมุติ ฯลฯ หรือเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1 ถึง 3 ผู้สอนสามารถใช้ กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ ในการประเมินผลการเรียนการสอนได้ เช่น ถ้าวัตถุประสงค์ของการอบรม ตั้งไว้ว่าให้ผู้เข้ารับ การอบรมสามารถวางแผนประเมินโครงการได้ กิจกรรมในการเรียนรู้ขององค์ประกอบนี้ ผู้สอนต้องเตรียมใบงานให้ผู้เข้า รับการอบรมได้ทดลองทำแผนการประเมินโครงการ ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมจะต้องนำความรู้เกี่ยวกับการประเมินโครงการ จากการเรียนรู้ในองค์ประกอบความคิดรวบยอดมาใช้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือการอบรมแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้ครบทั้ง 4 องค์ประกอบ องค์ประกอบทั้ง 4 มีความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีพลวัต (dynamic) เกี่ยวข้องมีผลถึงกัน ผู้สอนจะเริ่มจาก จุดใดก่อนก็ได้ ส่วนใหญ่จะเริ่มจากประสบการณ์ (experience) หรือความคิดรวบยอด (concept) ซึ่งทั้ง 2 องค์ประกอบ จะช่วยให้ผู้เรียนได้ตั้งข้อมูลเก่าหรือรับข้อมูลใหม่บางส่วนก่อนเพื่อนำไปสู่การอภิปราย และการประยุกต์ใช้ระยะเวลาแต่ ละองค์ประกอบไม่จำเป็นต้องเท่ากัน ผู้สอนจัดได้ตามความเหมาะสมของกิจกรรมในแต่ละองค์ประกอบ เช่น ถ้าเนื้อหาที่ สำคัญมากก็อาจใช้เวลามาก หรือถ้าผู้สอนมีประเด็นในการอภิปรายที่สำคัญและมาก ก็อาจใช้เวลาในการอภิปรายมากกว่า ส่วนขององค์ประกอบความคิดรวบยอด การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์จึงจำเป็นที่ จะต้องผสมรูปแบบการถ่ายทอดที่หลากหลายเพื่อให้กลุ่มผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้มากที่สุด และสามารถดึงเอา องค์ความรู้ที่ได้รับมานั้นไปต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือนวัตกรรมเพื่อสุขภาพต่อไปได้

บทสรุป

องค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ เรื่อง ข้าว มีความหลากหลายและโดดเด่น จึงมีความจำเป็น ที่ต้องถ่ายทอดองค์ความรู้อาหารชนเผ่าใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีความรู้ ผู้สอน และผู้เรียน นำโดยผู้จัดที่สกัดเอา องค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารชนเผ่าที่เขามาร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดองค์ความรู้ภายใต้การจัดการความรู้ด้านอัต ถลักษณ์อาหารชนเผ่าเพื่อสร้างเสน่ห์ให้กับอาหารเฉพาะถิ่นมากยิ่งขึ้น ภายใต้กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม สามารถกระจายองค์ความรู้และเกิดการถ่ายทอดเหมาะสม นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต หรือพัฒนานวัตกรรมเพื่อสุขภาพที่มาจากรากฐานองค์ความรู้เดิมได้อีกประการหนึ่ง เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ เหมาะสมต่ออาหารในยุคสมัยปัจจุบัน

อ้างอิง

กนกกร จีนาและอลงกรณ์ คูตระกูล. (2561). *กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน กรณีศึกษา โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง*. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 9(1), 59-80.
กรมวิชาการเกษตร. (2541). *วิวัฒนาการพันธุ์ข้าวไทย*. สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร.
โกวิท พวงงาม. (2551). *ถอดรหัสความคิดของโกวิท พวงงาม ว่าด้วยการเมืองและชุมชนท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี.

ชวาล แพรัตกุล . (2526). *เทคนิคการวัดผล*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บุญดี บุญญากิจ, (2547). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2557). *บทความปริทรรศน์: กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์*. วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง, 10(3), 279-242.

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์. (2539). *จิตวิทยาอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพฯ.

พระปลัดอนันต์ สนพะเนา และคณะ, 2560, *วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้*. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 5(ฉบับพิเศษ), 292-303.

มาลี จุฑา. (2544). *การประยุกต์จิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : อักษรภาพพัฒนา.

ยุรพร ศุภรัตน์. (2553). *องค์การเพื่อการเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับ ลิเคชั่นส์ จำกัด.

วิจารณ์ พานิช. (2546). *การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้*. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

ศิริพรรณ สุทธิพันธ์. (2561). *วัฒนธรรมข้าว : กระบวนการผลิตและบริโภคตามวิถีพุทธ*. วารสารมหาจุฬาริชาการ, 5(2), 116-124.

สมถวิล ผลสอาด. (2555). *การรับรู้ ของประชาชนที่มีต่องานบริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา*. งานนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง (พหุสาขานิติศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

สาธารณสุข, กระทรวง.กรมสุขภาพจิต. (2544). *คู่มือฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: วงศ์กมล โปรดักชั่น จำกัด.

สันติ ศรีสวนแดง. (2552). *การพัฒนารูปแบบการเชื่อมต่อองค์ความรู้ในเส้นทางสินค้าข้าวจังหวัดนครปฐม: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อลิศรา กฤษมาณี. (2546). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติต่อเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.

อัญชลี ศรีสมุทร. (2552). *ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติของผู้ปกครองเกี่ยวกับโรคติดเชื้อในเด็กวัยรุ่น*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

อ้างอิงภาษาต่างประเทศ

Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Bergen: Universitetsforlag and Boston: Little Brown & Co

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Culture*. Basic Books

Keyes, C. F. (1995). Who are the Tai? Reflection on the Invention of Identities. In Lola Romanucci-Ross and George DeVos. (Eds). *Ethnic Identity: Creation, Conflicts and Accommodation*. (pp. 136- 160). Walnut Creek: Alta Mira Press..

Nonaka, I. and Toyama, R. (2003) *The Knowledge-Creating Theory Revisited: Knowledge Creation as a Synthesizing Process*. *Knowledge Management Research & Practice*, 1, 2-10.

ผู้เขียน

นางสาวอานง ใจแน่น

อาจารย์ประจำหลักสูตรเทคโนโลยีอาหารและการบริการ

สังกัดโรงเรียนการเรือน ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง

Email: anong_jai@dusit.ac.th